

РЕЗЮМЕ

И. В. Манохина. Реализация модели как одно из условий формирования готовности будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства.

В статье аргументирована необходимость моделирования педагогического процесса, проанализированы методологические подходы, на которых базируется разработка модели. Представленная модель процесса подготовки будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства, определено содержание блоков с позиции их функционирования. В рамках анализа содержательно-технологического блока модели подготовки будущих социальных педагогов охарактеризован авторский спецкурс «Социально-педагогическая работа с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства».

Ключевые слова: педагогические условия, модель, моделирование, технологии обучения, дети-сироты, социальный педагог, принципы организации обучения, формирование готовности.

SUMMARY

I. Manokhina. Realization of the model as a condition of forming readiness to work with orphans and children without parental care.

The article proves the need to form a model of a pedagogical process, analyses the methodological approaches which are the base of the model. It is given the model of the process how to prepare the future social teachers to work with orphans and children without parental care, as well as it is defined the context of the model parts from the point of their functions. In the frames of analyses of content-technological block of the model of future social teacher training the author's special course «Social-pedagogical work with orphans and children without parental care» is characterized.

Key words: pedagogical conditions, a model, to form a model, teaching technology, orphans, a social teacher, organization principles of teaching, forming readiness.

УДК 378.3706

Л. М. Ніколенко

Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля

ЗБАГАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСЬКОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

У статті розглядається проблема збагачення соціального лідерського досвіду студентів у громадській діяльності; розкривається зміст основних понять; описується соціальне проектування як основна форма роботи щодо збагачення лідерського досвіду студентів; методи організації групової діяльності у соціальному проектуванні.

Ключові слова: лідерський досвід, студентське громадське об'єднання, соціальне проектування, лідерські навички, форми роботи, методи діяльності.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому середовищі все більшої актуальності набуває проблема пристосування молоді до постійно змінюваних умов життя. В аспекті окресленої проблеми актуальними й перспективними стають дослідження процесів соціалізації та самовизначення, які пов'язані із входженням особистості в соціальну структуру суспільства.

Сьогодні вищий навчальний заклад має бути ефективним інститутом соціалізації молоді, повинен сприяти розвитку студентських і громадських ініціатив, активізувати діяльність студентських громадських об'єднань з метою забезпечення успішної самореалізації молоді в суспільстві.

Аналіз актуальних досліджень. Відповідно до вимог суспільної реальності, проблема соціалізації молоді останнім часом перебуває в колі пильної уваги вітчизняних науковців, які розглядають її в різних аспектах: виховання ціннісних орієнтацій молоді людини (І. Бех, М. Боришевський, Б. Бітінас, І. Гришанова, І. Єрмакова, О. Киричук, Н. Нечепоренко, А. Капська, А. Здравомислов, В. Ядов та ін.); нові форми роботи з організації навчально-виховного процесу (Л. Біла, І. Дубровицький, Л. Масол, Т. Сущенко та ін.); визначення місця людини в соціумі та аналіз основних його сфер (В. Бочарова, Л. Буєва, І. Кон, І. Семенова та ін.); основи підготовленості сучасного молодого покоління до діяльності в різних соціальних середовищах (І. Зверєва, М. Іщенко, Б. Лихачов, Л. Міщик та ін.).

Однак, незважаючи на пильну увагу дослідників, проблема формування соціально важливих лідерських якостей особистості в діяльності студентських громадських об'єднань залишається актуальною і важливою.

Мета статті – розкрити питання збагачення лідерського досвіду студентів у процесі діяльності студентського громадського об'єднання. Досягненню поставленої мети буде сприяти розгляд таких ключових понять, як: досвід, лідерський досвід та збагачення лідерського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Перш за все звернемося до категорій «досвід» і «лідерський досвід». Учені по-різному характеризують поняття «досвід»: як діяльнісну сутність людини (П. Гальперін, О. Леонтьєв та ін.); як один із компонентів структури особистості, що виражає змістове в ній (Л. Воробйова, Н. Непомняща, К. Платонов та ін.); як стан індивідуальної свідомості, суб'єктивний духовний феномен сомоактуалізації (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.); як світоглядний спосіб буття та життєдіяльності (В. Іванов, М. Каган та ін.). Досвід, виступаючи філософською категорією, фіксує цілісність і універсальність людської діяльності як єдності знань, навичок, почуттів і волі. Він розглядається як підсумок саморуку й самопізнання, як результат практичної, пізнавальної діяльності та як концентрація внутрішнього світу суб'єкта. У педагогіці досвід інтерпретується як сукупність практичних знань, умінь і навичок, котрих набуває суб'єкт у ході навчально-виховного процесу [4, 77–78]. На думку вчених, лише в процесі діяльності, в процесі набуття власного досвіду можна навчитися лідерству. Ніхто не може опанувати лідерську поведінку, спостерігаючи за іншими зі сторони. Для того, щоб стати лідером, необхідні практика і досвід.

На підставі діяльнісного підходу, який ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості, вважаємо, що формування лідерських якостей і набуття досвіду лідерської роботи найефективніше відбувається у процесі групової діяльності. Проведений нами аналіз наукових джерел показав, що практично будь-яка активна форма групової роботи є значимою в цьому процесі, оскільки поняття «досвід» можна розглядати як зміни в поведінці і як результат набуття нових практичних умінь під час взаємодії у соціальному оточенні.

Стосовно проблеми здійснюваного дослідження, ми розуміємо лідерський досвід як сукупність практичних знань студентів про сутність процесу лідерства, умінь та навичок виконання лідерських ролей, набутих у ситуаціях групової соціальної взаємодії. На нашу думку, процес набуття успішного соціального лідерського досвіду в діяльності студентського громадського об'єднання буде проходити ефективно за умови дотримання таких вимог:

- усвідомлення кожним членом студентського громадського об'єднання соціальної значимості того виду діяльності, в який він включається;
- знання основних сфер розвитку особистості, демонстрації зразків індивідуального саморозвитку як результату засвоєння певної діяльності;
- забезпечення можливості для індивідуальної і групової соціальної діяльності та її результативності;
- підвищення соціальної культури, навчання культури спілкування, організаторській діяльності;
- інтеграції досвіду соціальної діяльності одного напряму в інші;
- включення студентів у реальні соціально значимі відносини;
- збагачення досвіду внутрішньогрупової та міжособистісної соціальної взаємодії.

Звернувшись до змісту поняття «збагачувати», ми виявили, що стосовно означеної проблеми воно має такі значення: підвищити зміст чого-небудь, збільшити цінність, корисність чогось [8]; робити когось, щось багатшим за складом, змістовнішим, досконалішим [3, 739]. Збагачення лідерського досвіду в педагогічному аспекті розуміють як привнесення у простір «Я – лідер» того, що підвищує його значимість [5, 85].

Включення студентів у соціальну взаємодію з іншими членами студентського громадського об'єднання дає можливість вирішити проблеми, які можуть з'явитися в майбутній життєдіяльності й уводить суб'єктів взаємодії в такі відносини, які проектують можливі соціальні взаємини за

різних обставин, тим самим відбувається збагачення їх соціального лідерського досвіду. Стратегія збагачення привернула нашу особливу увагу, оскільки вона спрямована на інтеграцію лідерської взаємодії: спілкування, конструктивні стосунки між суб'єктами взаємодії, у процесі яких постійно змінюються лідерські позиції студентів, відбувається духовне зростання.

З огляду на вищезазначене, збагачення успішного лідерського досвіду ми уявляємо як систему випереджальних педагогічних дій, спрямованих на якісне доповнення життєвого досвіду студентів позитивним лідерським досвідом, навичками орієнтуватися в складних соціальних ситуаціях, уміннями здійснювати креативно-творчу лідерську діяльність.

Випереджальна стратегія збагачення має бути влаштована так, щоб у процесі соціальної взаємодії студенти отримали досвід спілкування і поведіння з оточуючими, навчилися слухати і чути інших, впливати на їх вибір. Збагачення соціального лідерського досвіду має призводити до виникнення нових потреб, зміни цінностей, пов'язаних із становленням особистості. Вирішального значення при цьому набувають форми роботи, спрямовані на спільну соціальну діяльність.

У діяльності студентського громадського об'єднання ми надаємо пріоритету соціальному проектуванню як інноваційній формі спільної діяльності, в процесі якої молодь навчається бачити соціальну проблему, знаходити ефективні шляхи її вирішення, адекватно реагувати на виклики соціальної ситуації, ставити цілі, разом знаходити шляхи їх досягнення, згуртовувати інших і вести до поставленої мети. А ці риси є визначальними якостями лідера.

Щоб зрозуміти, що таке соціальне проектування, слід розглянути поняття «проектування» – (від сл. проект, проектувати) – це діяльність, пов'язана зі створенням нового способу вирішення проблеми, подолання труднощів. Відповідно, соціальне проектування – це особливий вид діяльності, спрямований на вирішення проблем, що з'являються в житті людини та пов'язані з відносинами з іншими людьми [1, 43]. Будь-яке соціальне проектування повинно мати об'єктивні передумови, що роблять його необхідним і соціально значущим. У діяльності студентських громадських об'єднань у нашому дослідженні такими передумовами виступили: громадська потреба в цілеспрямованій зміні і розвитку певних соціальних об'єктів, їх властивостей, взаємин та потреба молоді в реалізації соціальної творчості і здійсненні інновацій.

На нашу думку, в процесі здійснення соціального проектування необхідно дотримуватися таких основних принципів: наукового обґрунтування (наведення переконливих – необхідних і достатніх – підстав

для впровадження соціального проекту); системності (взаємозв'язок і взаємодія різних форм і способів у досягненні мети); соціальної доцільності і необхідності (співвіднесеність між метою соціального проекту і діяльністю з реалізації цієї мети, вибір оптимального шляху здійснення поставлених цілей у конкретній життєвій ситуації); відповідності меті і задачам суспільного розвитку (сприяння зростанню освіченості молоді у питаннях природозбереження та стабільного соціального існування); інтегрованості (утворення взаємозв'язків з іншими студентськими організаціями; згуртування, об'єднання молоді задля досягнення цілей проекту); реалістичності і можливості для реалізації (внесення ідей, які можна здійснити, виконати, які ґрунтуються на врахуванні й оцінці справжніх умов дійсності); інноваційності (забезпеченість нових підходів до соціальних послуг, реалізації суспільно корисної ініціативи, направленої на якісні зміни в різних галузях життєдіяльності суспільства) [6].

Процес реалізації соціального проекту студентського громадського об'єднання в нашому дослідженні передбачає такі етапи: виявлення проблеми (опис реального стану соціального об'єкту відповідно до вибраних параметрів або критеріїв); соціальна діагностика (збір і аналіз даних про соціальну ситуацію); експертиза проблеми (виявлення ступеня її відповідності основним принципам соціального проектування); формування цілі і визначення конкретних завдань; проведення конкурсу на кращу модель здійснення проекту; реалізація; підготовка звіту; оприлюднення результатів проектної діяльності; рефлексія та визначення шляхів удосконалення здійсненого проекту.

Маємо зазначити, що соціальне проектування як форма групової роботи потребує від кожного члена студентського громадського об'єднання значної відповідальності, ґрунтовної підготовки, чіткої організації спільної діяльності, прикладання максимуму зусиль у виконанні покладеної на нього ролі, бо результат проекту значною мірою залежить від особистості кожного проектанта, його здатності грамотно й нестандартно мислити, уміння вдало застосовувати лідерські навички.

У розробці соціальних проектів (програм) ефективним є використання таких специфічних методів, як матриця ідей, операціональна гра, мозкова атака, розробка сценарію, соціальний експеримент, комп'ютерне моделювання тощо [6]. Дані методи групової роботи, з нашої точки зору, найбільше сприяють формуванню соціально-лідерської компетенції студентів, оскільки мають високий творчий потенціал. Відзначаючи їх важливість, зупинимось на характеристиці обраних методів більш докладно.

Матриця ідей – це такий метод створення варіантів вирішення

проблеми, за допомогою якого можна знайти найбільш ефективний шлях реалізації певного соціального проекту і прийняти оптимальне рішення. Цей метод створення ідей сприяє прояву креативності студентів та отриманню нестандартного творчого результату. Його можна застосовувати за обмежених можливостей і навіть без попередньої підготовки. Головна вимога до проектантів: добре розбиратися в соціальній ситуації, враховувати складність та першочерговість поставлених завдань, терміни їх виконання, матеріальні й трудові ресурси.

Крім матриці ідей, до методів прогнозування відносять спосіб дослідження об'єкта, спрямований на розробку сценарію соціального проекту. Метод розробки сценарію дає можливість оцінити найбільш імовірний хід розвитку подій і можливі наслідки прийнятих рішень. Різні сценарії розгортання соціального проекту, розроблені студентами, дозволяють визначити можливі тенденції розвитку подій (як позитивні, так і негативні); сформулювати картину ймовірних станів, до яких може прийти ситуація під впливом тих чи інших факторів; своєчасно усвідомити небезпеки за несприятливого розвитку подій. Як правило, декілька можливих сценаріїв розвитку ситуації більш інформативні, ніж один сценарій, і сприяють прийняттю більш ефективних рішень.

У якості засобу розробки і перевірки створених моделей або сценаріїв можна використовувати комп'ютерне моделювання, яке допомагає визначити закономірності функціонування соціальних процесів, спрогнозувати їх, виробити рекомендації щодо управління різними соціальними явищами. Комп'ютерне моделювання як напрям прогнозування зараз бурхливо розвивається в соціології. У межах цього напрямку студенти можуть програмувати моделі соціальної взаємодії, засновані на соціологічних теоріях [2]. Цей вид моделювання дозволяє спрогнозувати результати діяльності в створюваному проекті, проаналізувати його ефективність, також допомагає перевірити стійкість обраної моделі при коригуванні даних, що вносяться в процесі її здійснення. Зазначимо, що для правильного вибору оптимальної роботи моделі важливо вміти визначити з безлічі даної інформації ту, яка заслуговує найбільшої уваги, тобто яка є найбільш правильною, ефективною в даному проекті.

Мозкову атаку або метод мозкового штурму застосовують у разі виникнення в процесі реалізації соціального проекту ситуацій, що ставлять принципово нові проблеми перед учасниками проекту. Цей метод можна назвати «конкурсом ідей», який дозволяє швидко знайти оптимальне вирішення непередбаченої проблеми в здійсненні проекту.

Одним із методів одержання соціальної інформації є соціальний

експеримент – різновид експериментального методу, пов'язаний зі штучною, дослідною зміною умов і форм суспільного життя, з вивченням людської поведінки в умовах, які змінюються [7]. Цей метод дає можливість виявити нові чи уточнити раніше відомі факти, перевірити певну гіпотезу або нововведення. Соціальний експеримент як метод вивчення соціальних явищ і процесів здійснюється шляхом спостереження за змінами соціального об'єкта під дією факторів, які направляють його розвиток. Одним із таких факторів може бути внесення змін в існуючі міжсуб'єктні відносини. Але планувати зміни в стосунках між людьми можна лише за умови, що вони не обмежуватимуть інтересів учасників експерименту. Це обов'язково слід враховувати під час роботи в соціальному проекті.

Розширенню сфери й змісту спілкування, особливо в соціальному оточенні, сприяють такі інструментальні методи спільної роботи, як операціональні ігри, що спрямовані на засвоєння, усвідомлення і вирішення інструментальних задач, пов'язаних зі зміною реальної дійсності, досягненням конструктивних цілей, структуруванням майбутніх життєвих подій, формуванням організаційних лідерських навичок. Вони мають певний алгоритм вирішення і дозволяють студентам бачити результат свого рішення, а керівнику проектної роботи – досліджувати процес ухвалення рішення з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Процес прийняття рішень в операціональних іграх проходить такі етапи: усвідомлення задачі, оцінка ситуації, визначення відшукуваного, оформлення рішення [4, 89]. У цьому процесі відбувається вироблення принципів і правил рішення, визначення певної послідовності, алгоритму дій на майбутнє, що дозволить студентам справитися з ситуацією як в умовах ігрового моделювання, так і в реальних життєвих умовах. Важливою для нас є така ознака операціональних ігор, як створення в них екстремальних умов, прийняття рішень у яких супроводжується глибокими переживаннями відповідальності, адже справжній лідер має бути здатним нести соціальну відповідальність перед самим собою та перед оточуючими. Ми також вважаємо, що в процесі операціональної гри необхідно орієнтувати студентів на творче розв'язання різноманітних задач, на досягнення оригінальних результатів під час виконання будь-якої діяльності. Це, на нашу думку, сприятиме розвитку лідерської творчості, креативності, а загалом – успішній самореалізації особистості в статусі лідера.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, збагачення соціального лідерського досвіду студентів у діяльності студентських громадських об'єднань може відбуватися ефективно за

умови участі студентської молоді у формах групової роботи, які спрямовані на спільну соціально важливу діяльність. Пріоритету серед них ми надаємо соціальному проектуванню.

Подальшу перспективу дослідження ми бачимо у впровадженні вказаних форм і методів роботи в практику діяльності студентських громадських об'єднань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
2. Социальные системы. Формализация и компьютерное моделирование. – Омск, ОГУ, 2000. – 178 с.
3. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. – 2-ге вид., виправл. – К. : Вид-во «Аконіт», 2007. – Т. 1. – 862 с.
4. Новикова С. А. Развитие лидерских качеств будущих менеджеров в процессе профессиональной подготовки : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Новикова Светлана Анатольевна. – Магн., 2009. – 211 с.
5. Сяляхов В. Ю. Формирование лидерских качеств студентов : на опыте подготовки менеджеров : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Сяляхов Вячеслав Юрьевич. – Волгоград, 2008. – 189 с.
6. Технології соціальної роботи. Лекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gendocs.ru/v4884>.
7. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://refsmarket.com.ua/viewfree.php?diplomID=10044&down=1>.
8. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ozhegov.org/words/19130.shtml>.

РЕЗЮМЕ

Л. Н. Николенко. Обогащение социального лидерского опыта личности в деятельности студенческого общественного объединения.

В статье рассматривается проблема обогащения социального лидерского опыта студентов в общественной деятельности; раскрывается содержание основных понятий; описывается социальное проектирование как основная форма работы по обогащению лидерского опыта студентов; методы организации групповой деятельности в социальном проектировании.

Ключевые слова: лидерский опыт, студенческое общественное объединение, социальное проектирование, лидерские навыки, формы работы, методы деятельности.

SUMMARY

L. Nikolenko. Enrichment of social leader experience of the person in the activity of student's public association.

In the article the problem of social leader experience enrichment of students in public work has been considered; the maintenance of the basic concepts has been demonstrated; social designing as the basic form of work to enrich leader experience of students has been described; methods of the group activity organization in social designing have been provided.

Key words: leader experience, student's public association, social designing, leader skills, forms of work, methods of activity.